

7. Махдави Масуд. Основы и принципы географии населения / Махдави Масуд. – Тегеран : [б. и.], 1995. – 240 с.
8. Али Асгер. География населения Ирана / Али Асгер. – Тегеран : [б. и.], 1989. – 184 с.
9. Лавров С. Б. Экономическая и политическая география мира. Регионы и страны / С. Б. Лавров, Н. В. Каледин [и др.]. – М. : [б. и.], 2003. – 489 с.
10. Перцик Е. Н. Геоурбанистика / Е. Н. Перцик. – М. : [б. и.], 2009. – 432 с.
11. Керим Гусейнзаде. Региональное планирование / Керим Гусейнзаде. – Тегеран : Семт, 2001 (1380). – 323 с.
12. Мамедов Дж. А. География Ирана и Афганистана / Дж. А. Мамедов, Ш. В. Солтанова. – Б. : [б. и.], 1989. – 422 с.
13. Дж. А. Мамедов. Исламские государства Евразии / Дж. А. Мамедов. – Б. : [б. и.], 1999. – 382 с.
14. Джаван Джафар. География население Исламской Республики Иран / Джаван Джафар. – Мешхед : Джахад Данешгахи, 2001 (1380). – 265 с.

УДК 65.012.8:334.78

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ІНТЕГРОВАНИХ ПРОМИСЛОВИХ СТРУКТУР: ПОНЯТТЯ ТА ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ

О. Ю. Чорна, кандидат економічних наук

В економіці України тривають процеси концентрації акціонерного капіталу, консолідації власності, об'єднання підприємств. Одним із наслідків таких процесів є утворення інтегрованих промислових структур (далі ПС). Відіграючи надзвичайну роль в національній економіці (їхня частка протягом останніх років становила близько 30 % від загального обсягу ВВП), такі структури посідають важливе місце в системі економічної безпеки країни. Існування ПС, їх значення для економічної безпеки держави в цілому та регіонів зокрема змушує пильніше досліджувати їх становище. В умовах глобалізації економіки, світової фінансово-економічної кризи і системної економічної кризи в Україні ефективна діяльність і розвиток ПС значною мірою залежить від успішного функціонування її економічної безпеки.

Понятійно-категоріальний апарат економічної безпеки формується, розвивається й удосконалюється. Цей процес багатоманітний і охоплює всі боки економічної безпеки не лише в об'єктивному, а й у суб'єктивному плані, своєрідно відображаючи наукову творчість і впливаючи на еволюцію наукових інтересів і

пошуків як окремих учених, так і колективів, наукових шкіл. Так, у вітчизняній науці проведено ґрунтовні дослідження щодо економічної безпеки, однак питання економічної безпеки ПС розглядалися лише фрагментарно.

Аналіз сучасних наукових публікацій за даною тематикою свідчить, що особливу увагу науковці приділяють дослідженню понять «економічна безпека держави», «економічна безпека регіону», «економічна безпека підприємства» [1–3], але відсутні комплексні дослідження поняття «економічна безпека ПС», яке має свою специфіку й особливості за-стосування.

Перші згадки про безпеку сягають глибини тисячоліть, про що свідчать відповідні положення, зафіксовані у книзі Псалмів (4-й розділ, 9-й вірш), у кедзі пророка Ісаї (32-й розділ, 17-й вірш), у книзі пророка Іезекиїла (34-й розділ, 27-й вірш) та в багатьох інших книгах Старого і Нового Заповітів Біблії [2].

Попри те, що на інтуїтивно-побутовому рівні поняття «безпека» досить широко вживається у різних наукових площинах, його сутність і зміст повною мірою ще не досліджені.

Наразі в науці існують філософський, соціологічний, соціально-психологічний, правовий, математичний та інші підходи до пояснення і побудови безпеки. Кожен із цих підходів,

маючи свою специфіку і логіку, свідчить про значну відмінність думок [4]. Приклади тлумачень поняття «безпека» у різних галузях науки представлено в табл.

Таблиця

Приклади тлумачень поняття «безпека» у різних галузях науки [2, с. 21]

Галузь науки	Сутність поняття «безпека»
Філософія	Стан, тенденції розвитку й умов життєдіяльності соціуму, його структур. Інститутів і інституцій, при яких забезпечуються збереження їх якісної визначеності. Оптимальне співвідношення свободи і необхідності
Соціологія	Задоволення потреб людини у незалежності, спокої та розвитку. Безпека ототожнюється з існуванням об'єкта та його цілісністю
Правознавство	Система встановлених законами правових гарантій захищеності особистості та суспільства
Політологія	Властивість системи державного устрою. Результат діяльності такої системи і державних органів. Процес діяльності, спрямований на досягнення визначених завдань із забезпечення захищеності особи, суспільства і держави. Стан і ступінь захищеності життєво важливих інтересів громадян, суспільства та держави у різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідною умовою існування і розвитку нації, збереження та примноження її матеріальних і духовних цінностей
Фізика	Цілісність об'єкта та його надійність. Функціонування об'єкта, яке убезпечено від руйнування та руйнівного впливу на навколишнє середовище (наприклад, ядерна безпека)
Математика	Надійність системи, що розглядаються як додаток встановлених величин надійності її елементів
Психологія	Відчуття, сприйняття і переживання необхідності в захисті життєво важливих потреб і інтересів людини

Отже, безпека як певний стан, що характеризується відсутністю загроз, є предметом дослідження багатьох галузей економічних, соціальних, природничих, технічних, медичних і суспільних наук. Категорія «безпека» формує багато науково-практичних завдань з різних сфер господарської діяльності та щоденного життя. Поняття «безпека» за своїм змістом є багатогранним. Безпека в найзагальнішому сенсі становить одну з умов самовизначення, саморозвитку людей, людства в цілому. Перші публікації, в яких зроблено спробу виокремити науку із проблематики безпеки як окрему дисципліну, з'явилися в 1989 р. Це було зумовлено появою нових потреб та очікувань, а також умовами, що формувалися після суспільно-політичного ладу в Європі [2, с. 86].

Матеріали із вільної енциклопедії «Вікіпедія» дають безпеці такі трактування: «Безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, організації, підприємства від потенційно та реально існуючих заг-

роз або відсутність таких загроз» та «Безпека – це такий стан складної системи, коли дія зовнішніх і внутрішніх чинників не приводить до погіршення або неможливості її функціонування і розвитку» [5].

Необхідність забезпечення прогресивного розвитку України зумовила розробку Концепції національної безпеки України. Ця концепція розроблена «для формування збалансованої державної політики й ефективного проведення комплексу погоджених заходів щодо захисту національних інтересів у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технічній, інформаційній і інших сферах». Крім того, ст. 17 Конституції України визначає економічну безпеку найважливішою функцією держави, справою всього українського народу.

Особливе місце серед різних видів безпеки (соціальної, екологічної, демо-графічної, політичної, військової, науково-технологічної, інформаційної, енергетичної, культурної, пра-

вової, генетичної, кримінологічної, гуманітарної, психологічної) посідає економічна безпека. Це зумовлено тим, що всі види безпеки так чи інакше не можуть бути в достатній мірі реалізовані без економічного забезпечення.

Питання економічної безпеки досить системно та обґрунтовано висвітлено в наукових працях вітчизняних науковців Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьова та О. М. Ляшенко [81], де економічна безпека – синтетична категорія економічної теорії і політології та одночасно універсальна категорія, діяльність якої виявляється на всіх рівнях, починаючи з національної економіки і до окремого підприємства.

Треба зауважити, що у працях багатьох дослідників розглядаються питання економічної безпеки підприємства, дослідження економічної безпеки ІПС проводяться повільно і простежуються в небагатьох роботах, хоча інтерес до цього поняття з року в рік зростає. А отже, необхідність дослідження економічної безпеки саме на рівні ІПС не викликає сумніву. Тож звідси впливає висновок щодо не розробленості підходів, термінології саме на рівні ІПС.

Метою статті є уточнення сутності економічної безпеки ІПС.

Економічна безпека не є абстрактними поняттям. Ієрархічна декомпозиція економічної безпеки свідчить, що кожне з понять має предметне поле: міждержавні відносини, держава, регіон, інтегрований простір, підприємство. Кожне предметне поле має свої особливості, свою специфіку щодо ідентифікації його економічної безпеки. Безперечно, значущість дослідження особливостей предметного поля економічної безпеки ІПС не викликає сумнівів.

Щонайперше детального вивчення потребує понятійний апарат. Для термінологічного позначення складних організаційно-економічних утворень інтеграції суб'єктів господарювання використовуються різні поняття, найпоширенішими серед яких є «інтегрована корпоративна структура», «інтегрована бізнес-група», «інтегрована структура бізнесу (ІСБ)», «метакорпорація», «зв'язано-диверсифікована система», «інтергломерат», «об'єднання», «інтегроване підприємство», «інтегрована компанія». Таке різноманіття по-

нять свідчить не лише про підвищену увагу до їхнього дослідження, а й про неоднозначність поглядів на інтеграцію суб'єктів господарювання в цілому та відсутність поняття, яке б розкривало специфіку створення об'єднань промислових підприємств. Тому інтегровану промислову структуру пропонуємо розуміти як ієрархічно та гетерархічно структуроване цілісне утворення акторів, чий інтерес реалізується в ході технологічних, економічних, організаційних, соціальних процесів, спільна діяльність котрих спрямована на досягнення загальних цілей, протистояння й подолання загроз, що виникають як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі таких структур.

Головна мета функціонування ІПС полягає в дотриманні інтересів усіх її акторів шляхом збільшення реалізації їх можливостей, консолідації ресурсів в інтересах усього ІПС. При цьому в рамках ІПС взаємодіють актори (підприємства й організації), які функціонують у різних сферах економічної системи. ІПС має складну структуру, зумовлену багатопрофільністю діяльності, територіальним розподілом акторів, великою кількістю зв'язків тощо. Вона будує своє функціонування у зв'язку із зовнішнім середовищем, відображаючи зміни в її стані. Дослідження самого актора, його характеристик, складових частин, внутрішніх і зовнішніх зв'язків у контексті дослідження питань економічної безпеки стає особливо актуальним. І головною умовою економічної безпеки ІПС є передусім економічна безпека її акторів (підприємств і організацій).

Економічна безпека актора ІПС у сучасній науковій літературі розглядається як результат оптимального, обґрунтованого управління всім економічним його потенціалом (сукупністю виробничих, соціальних і господарських факторів), що визначає результати діяльності актора. Економічна безпека актора ІПС проявляється у процесі протидії негативним зовнішнім і внутрішнім обставинам, його реакції на зовнішні та внутрішні негативні впливи.

Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьова, О. М. Ляшенко трактують економічну безпеку підприємства як міру гармонізації в часі та просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних із ним суб'єктів навколиш-

нього середовища, які діють поза межами підприємства [1, с. 87].

Відсутність єдиного трактування поняття «економічна безпека інтегрованих промислових структур (ІПС)», безумовно, є перешкодою для подальших наукових досліджень. Пропонуємо, на наш погляд, найбільш прийнятний і зважений підхід до визначення цього поняття. При цьому поняття «економічна безпека ІПС» відрізняється від понять «економічна безпека підприємства» і «економічна безпека регіону». У цьому зв'язку розгляд стану захищеності ІПС обмежується розглядом стану загальної захищеності всієї сукупності акторів ІПС від зовнішніх і внутрішніх загроз.

На підставі вивчення існуючих у сучасній економічній науці тлумачень сутності економічної безпеки, економічну безпеку ІПС пропонуємо розуміти як здатність до збереження економіко-технологічної та організаційно-соціальної цілісності такої структури внаслідок протистояння й подолання загроз, що існують як у зовнішньому, так і в її внутрішньому середовищі, завдяки узгодженню інтересів акторів ІПС і досягненню збалансованості їх ресурсів у часі та просторі.

Просторово-часову графічну інтерпретацію поняття «економічна безпека ІПС» подано на рис.

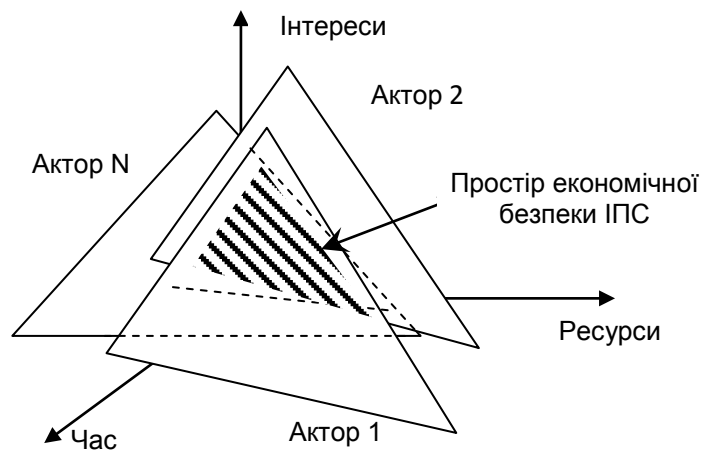

Рис. Просторово-часова графічна інтерпретація економічної безпеки ІПС

Наріжним каменем запропонованого розуміння економічної безпеки є її цілісність, порушення котрої призводить до руйнування ІСП. Тому економічна безпека ІСП, відіграючи в даному випадку роль «охоронної» функції ІСП, тлумачиться у статті як здатність до збереження її економіко-технологічної та організаційно-соціальної цілісності. Таке розуміння цілісності зумовлене передусім специфікою утворення самих ІСП.

Набір таких ознак цілісності зумовлений передусім специфікою утворення самих ІПС, а саме: необхідністю створення єдиного організаційно-економічного простору взаємодії її акторів. Економіко-технологічну цілісність слід розуміти як упорядкований набір взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, функціонування яких відбиває взаємодію еко-

номічних і технологічних процесів, які становлять основу діяльності ІПС. Економіко-технологічна цілісність є базовою як для розуміння природи виникнення ІПС, так і для формулювання поняття її економічної безпеки, тоді як організаційно-соціальна цілісність є логічним продовженням економіко-технологічної цілісності. Відповідно, організаційно-соціальна цілісність являє собою взаємодію організаційних і соціальних процесів, які нерозривно пов'язані з економічними та технологічними процесами та формують контури управління ІПС. Обидва набори ознак цілісності неможна розглядати відокремлено, їх також слід розглядати як цілісне утворення, оскільки зміна одного набору ознак зумовлює зміну іншого набору в загальній їх сукупності, внаслідок

чого може змінюватися як стан економічної безпеки ІПС, так і цілісність ІПС загалом.

Стрижнем запропонованого тлумачення економічної безпеки ІПС, графічну інтерпретацію якого поданого на рис., є простір економічної безпеки ІПС, імперативними для якого є узгодження інтересів акторів ІПС та збалансування їх ресурсів.

Умови ринкової економіки, в яких здійснюють свою діяльність ІПС, що існують у різних організаційно-правових формах, невизначені й непередбачувані. Дуже глибока фінансово-економічна криза породила багато небезпек і загроз бізнесу. Для ІПС забезпечення економічної безпеки важливе в першу чергу тому, що активно задіяний потенціал їх акторів є визначальним стабілізуючим чинником антикризового розвитку, гарантом економічного зростання і підтримки економічної незалежності й безпеки країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : [монография] / Козаченко А. В., Пономарев В. П., Ляшенко А. Н. – К. : Либра, 2003. – 280 с.
2. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : [монографія] / О. М. Ляшенко. – Луганськ : СНУ ім. Володимира Даля, 2011. – 400 с.
3. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : [монографія] / [Козаченко Г. В., Ляшенко О. М., Безбожний В. Л. та ін.]. – Луганськ : Елтон-2, 2010. – 326 с.
4. Управління фінансово-економічною безпекою : навч. посіб. / [Кириченко О. А., Лаптев С. М., Пригунов П. Я. та ін.]. – К. : Дорадо-Друк, 2010. – 480 с.
5. Чорна О. Ю. Забезпечення узгодженості управління інтегрованими структурами промисловості як підґрунтя їх економічної безпеки / О. Ю. Чорна, О. І. Чорний // Вчені записки Університету економіки та права «КРОК» : зб. наук. пр. Вип. 25. – К. : УЕП «КРОК», 2011. – С. 131–137.
6. Материалы свободной энциклопедии Wikipedia [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki>. – Название с экрана.

УДК 338.45:620.9.004.18(043.3)

ПОБУДОВА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЇ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОМИСЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ УКРАЇНИ

В. Ю. Худолей, кандидат економічних наук

Особливості побудови та реалізації дії механізму управління забезпеченням енергоефективності функціонування регіональних промислових комплексів (МУ_{ЗЕФРПК}) України зумовлені нинішніми тенденціями розвитку (деградації) як паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) держави та реального сектора економіки в цілому, так і сприйнятливостю до

деструктивних зовнішніх впливів окремих видів економічної діяльності та об'єднань, що розміщені на території певного регіону. Слід зазначити, що прикметною рисою сучасного історичного етапу розвитку національної промисловості є, зокрема, те, що суперечливі ресурсно-функціональні чинники і загрози промислому зростанню (які ініціюють апоптоз